

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **ЗАСОБИ СТИЛІЗАЦІЇ РОЗМОВНОСТІ В РОМАНІ В. ЛИСА
«СТАРА ХОЛЕРА»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0352-у-з,
спеціальності 035 “Філологія”
освітньої програми “Українська мова та література”
спеціалізації 035.01 “Українська мова та література”

О. С. Черняєва

Керівник   канд. філол. наук, доц. Л. П. Бойко
Рецензент   канд. філол. наук, доц. Л. М. Стовбур

Запоріжжя

2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: *філологічний*
Кафедра: *української мови*
Рівень вищої освіти: *магістр*
Спеціальність 035 “*Філологія*”
Освітня програма “*Українська мова та література*”
Спеціалізація 035.01 “*Українська мова та література*”

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри української мови

_____ Р. О. Христіанінова

23 березня 2023 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ
Черняєвій Олені Сергіївні

1. Тема роботи *Засоби стилізації розмовності в романі В. Лиса “Стара холера”*, керівник роботи *Бойко Лариса Петрівна*, кандидат філологічних наук, доцент, затверджені наказом ЗНУ від 10 травня 2023 року № 693-с.
2. Термін подання студентом роботи – 04 лютого 2024 року.
3. Вихідні дані до роботи: *Лис В. Стара холера : роман*. URL: https://findbook.in.ua/books/stara-kholiera_386879#google_vignette ; наукові праці *Д. Баранника, С. Бирик, Ю. Громика, С. Єрмоленко, Л. Коробчинської, О. Ожигової, Т. Ткаченко, М. Федурко, М. Цуркан та ін.*
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
  1. *Теоретичні засади дослідження категорії розмовності.*
  2. *Склад засобів вираження розмовності в романі В. Лиса “Стара холера”.*
  3. *Семантичні групи розмовної та діалектної лексики в романі В. Лиса “Стара холера”.*
  4. *Стилістичний потенціал розмовної лексики, діалектизмів та фразеологічних одиниць у романі В. Лиса “Стара холера”.*

5. Консультації розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада керівника роботи	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Доц. Бойко Л. П.	03.05.2023	03.05.2023
Перший розділ	Доц. Бойко Л. П.	03.06.2023	03.06.2023
Другий розділ	Доц. Бойко Л. П.	04.09.2023	04.09.2023
Висновки	Доц. Бойко Л. П.	05.12.2023	05.12.2023

6. Дата видачі завдання – 03 березня 2023 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назви частин та етапи роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії	Березень – квітень 2023 р.	Виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	Березень – квітень 2023 р.	Виконано
3.	Написання вступу	Травень 2023 р.	Виконано
4.	Підготовка розділу 1 “Теоретичні засади дослідження категорії розмовності”	Червень – серпень 2023 р.	Виконано
5.	Написання розділу 2 “Функціонування мовних одиниць з ознаками розмовності в романі В. Лиса «Стара холера»”.	Вересень – листопад 2023 р.	Виконано
6.	Формулювання висновків	Грудень 2023 р.	Виконано
7.	Оформлення роботи, одержання рецензії	Січень – лютий 2023 р.	Виконано
8.	Захист роботи	Березень 2024 р.	Виконано

Студент _____ О. С. Черняєва

Керівник роботи _____ Л. П. Бойко

Нормоконтроль пройдено.

Нормоконтролер _____ О. В. Меркулова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра «Засоби стилізації розмовності в романі В. Лиса “Стара холера”» містить 49 сторінок.

Для виконання кваліфікаційної роботи дібрано 300 мовних засобів стилізації розмовності, опрацьовано 50 наукових джерел.

Об’єкт дослідження – засоби стилізації розмовності в романі В. Лиса “Стара холера”.

Предметом дослідження слугували розмовна й діалектна лексика та фразеологічні одиниці в романі В. Лиса “Стара холера”.

Мета роботи полягала в комплексному аналізі засобів стилізації розмовності в романі В. Лиса “Стара холера”.

Для досягнення поставленої мети виконано такі **завдання**:

- обґрунтовано теоретичні засади дослідження категорії розмовності;
- виявлено склад засобів стилізації розмовності в романі В. Лиса “Стара холера”;
- проаналізовано семантику розмовної лексики в розгляданому романі;
- схарактеризовано групи діалектної лексики, використаної в романі В. Лиса “Стара холера”;
- з’ясовано стилістичний потенціал розмовної й діалектної лексики та фразеологічних одиниць у романі “Стара холера”.

Дослідження проводилося із застосуванням таких **методів**. Основним є описовий метод з його універсальними прийомами спостереження, систематизації та інтерпретації мовних фактів і явищ. За допомогою лінгвостилістичного аналізу виявлено стилістичне навантаження лексичних та фразеологічних одиниць у розгляданому романі.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше здійснено комплексний аналіз засобів стилізації розмовності в романі В. Лиса “Стара холера”.

Сфера застосування – результати можуть бути використані у закладах вищої освіти на заняттях зі стилістики та лексикології, лінгвостилістичного аналізу художнього тексту, а також у школах різних типів під час вивчення відповідного розділу лексики й стилістики.

Ключові слова: ДІАЛЕКТИЗМИ, КАТЕГОРІЯ РОЗМОВНОСТІ, РОЗМОВНА ЛЕКСИКА, СТИЛІЗАЦІЯ, ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ

ABSTRACT

Master's qualification work “Stylization Means of Colloquialism in the Novel «Old Cholera» by V. Lys” contains a 49 page.

For the qualification work, 300 means of conversational stylization were selected, 51 scientific sources were processed.

The object of the study is the means of stylization of colloquialism in the novel “Old Cholera” by V. Lys.

The subject of the study was colloquial and dialect vocabulary and phraseological units in the novel “Old Cholera” by V. Lys.

The aim of the work was a comprehensive analysis of means of stylization of colloquialism in the novel “Old Cholera” by V. Lys.

To achieve the set goal, the following **tasks** were completed:

- the theoretical foundations of the research of the conversational category are substantiated;
- the composition of means of stylization of colloquialism in V. Lys's novel “Old Cholera” was revealed;
- the semantics of colloquial vocabulary in the considered novel are analyzed;
- characterized the group of dialect vocabulary used in V. Lys's novel “Old Cholera”;
- the stylistic potential of colloquial and dialectal vocabulary and phraseological units in the novel “Old Cholera” was clarified.

The research was conducted using the following **methods**. The main one is the descriptive method with its universal techniques of observation, systematization and interpretation of linguistic facts and phenomena. With the help of linguistic stylistic analysis, the stylistic load of lexical and phraseological units in the considered novel is revealed.

The scientific novelty of the research lies in the fact that it is the first time to carry out a comprehensive analysis of the means of stylization of colloquialism in V. Lys's novel "The Old Cholera".

The scope of application – the results of the research can be used in higher education institutions in classes on stylistics and lexicology, linguistic and stylistic analysis of artistic text, as well as in schools of various types during the study of the corresponding section of vocabulary and stylistics.

Key words: DIALECTISMS, CATEGORY OF CONVERSATION, COLLOQUIAL VOCABULARY, STYLISATION, PHRASEOLOGICAL UNITS

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
КАТЕГОРІЇ РОЗМОВНОСТІ.....	10
1.1. Категорія розмовності як об’єкт лінгвістичних досліджень	10
1.2. Засоби стилізації розмовності в українській мові	15
РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ З ОЗНАКАМИ	
РОЗМОВНОСТІ В РОМАНІ В. ЛИСА “СТАРА ХОЛЕРА”	19
2.1. Розмовна лексика	19
2.2. Діалектна лексика як маркер розмовності.....	30
2.3. Фразеологічні одиниці як засоби стилізації розмовності в романі.....	37
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

ВСТУП

Сучасний стан розвитку української лінгвостилістики визначає пріоритетність одного з актуальних напрямків дослідження – характеристики взаємовідношень художньої мови із загальнолітературною мовою і, зокрема, з розмовним стилем як одним із її функційних різновидів. Ця проблема тісно пов'язана з історією української літературної мови, а також визначенням основних тенденцій формування й становлення художнього стилю. У зв'язку з розширенням у мові художньої літератури семантико-стилістичних функцій розмовних елементів виникли об'єктивні передумови для утвердження розмовності як стилістичного явища. Оскільки розмовний компонент став виразною ознакою художнього стилю, у полі зору стилістики художньої мови постала потреба теоретичного обґрунтування і практичного дослідження лінгвостилістичної категорії розмовності.

У сучасному мовознавстві спостерігається посилення уваги до вивчення взаємовідношення елементів художньої та загальнолітературної мови. Матеріалом для дослідження стають твори письменників, оскільки в них все частіше використовуються елементи розмовного стилю.

Мова є невід'ємною частиною літературного твору, яка відкриває перед письменником безмежні можливості для передавання глибоких смислів та відчуттів. Літературна мова відображає не лише зовнішні події та перипетії (несподіваний поворот у сюжеті літературного твору; раптова зміна, ускладнення в якійсь події або в чиемусь житті), але й внутрішній світ персонажів, розкриваючи їхні думки, емоції, переживання. У творчості Володимира Лиса мова стає важливим засобом виразності та відтворення складних психологічних станів персонажів. Роман “Стара холера” вражає багатством лексичних форм, які відтворюють мову різних груп персонажів – від селянського простого мовлення до більш вишуканої лексики. Зосередження на розмовній лексиці дозволяє Володимирі Лису створювати образи персонажів, які звучать живо та правдиво. Використання розмовної

лексики додає автентичності та глибини діалогам, роблячи їх більш природними та натуральними. Це допомагає читачеві відчувати себе присутнім у світі роману, співпереживати разом з персонажами їхні радості, болі та турботи.

Вивчення багатоаспектних явищ взаємодії літературної мови і територіальних діалектів становить важливу проблему сучасного мовознавства. На особливу увагу заслуговує взаємодія літературного і діалектного різновидів української мови.

Актуальність роботи виявляється в тому, що окремі твори Володимира Лиса не були об'єктом спеціального системного дослідження, однак потребують належної уваги, оскільки репрезентують багату та різноманітну хронологічно марковану лексику, відкривають широкі можливості не лише для студіювання мовотворчості письменника, а й дають змогу простежити, як за допомогою певних мовних одиниць письменнику вдається досягти бажаного стилістичного ефекту в розкритті змісту роману, у змалюванні образів головних героїв, у прагненні передати місцевий колорит.

Незважаючи на наявність значної кількості праць, присвячених аналізу особливостей функціонування колоквіальних (слово або вираз, що вживається виключно в розмовній мові) одиниць у прозі українських письменників, досі відсутні розвідки, у яких би комплексно досліджувалися засоби стилізації розмовності в романі В. Лиса “Стара холера”. Цим і зумовлюється **актуальність** нашої роботи.

Об'єкт дослідження – засоби стилізації розмовності в романі В. Лиса “Стара холера”.

Предметом дослідження є розмовна й діалектна лексика та фразеологічні одиниці в романі В. Лиса “Стара холера”.

Мета дослідження – комплексний аналіз засобів стилізації розмовності в романі В. Лиса “Стара холера”.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- обґрунтувати теоретичні засади дослідження категорії розмовності;

- виявити склад засобів стилізації розмовності в романі В. Лиса “Стара холера”;
- проаналізувати семантику розмовної лексики в розгляданому романі;
- схарактеризувати групи діалектної лексики, використаної в романі В. Лиса “Стара холера”;
- з’ясувати стилістичний потенціал розмовної й діалектної лексики та фразеологічних одиниць в розгляданому романі.

Методи дослідження. Основним є описовий метод з його універсальними прийомами спостереження, систематизації та інтерпретації мовних фактів і явищ. За допомогою лінгвостилістичного аналізу виявлено стилістичне навантаження лексичних та фразеологічних одиниць у розгляданому романі.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше здійснено комплексний аналіз засобів стилізації розмовності в романі В. Лиса “Стара холера”.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані у закладах вищої освіти на заняттях зі стилістики та лексикології, лінгвостилістичного аналізу художнього тексту, а також у школах різних типів під час вивчення відповідного розділу лексики й стилістики.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ РОЗМОВНОСТІ

1.1. Категорія розмовності як об'єкт лінгвістичних досліджень

Лінгвістика тексту – галузь мовознавства, що вивчає тексти, їх структуру, типологію, повну характеристику кожного виду, процеси породження, сприйняття і розуміння. Лінгвістика тексту розвивалася в кількох напрямках: структурно-граматичному (увага зосереджується на структурі тексту, граматичних засобах її вираження – текстознавство), комунікативно-прагматичному (комунікативних моделях тексту, дискурсі), когнітивному (пізнавальному підґрунті породження тексту). Лінгвістика тексту спирається на текстовий аналіз. Текст аналізують як складну комунікативну структуру, беручи до уваги особистість автора з його психологічними, ментальними, соціальними, культурно-етнічними властивостями, адресата з його рівнем сприймання і ситуацію (простір і час). Враховуються також єдність творчих можливостей автора і читача, звертається увага на фонові знання, якими послуговується автор у творенні тексту, а читач – у його сприйнятті.

Літературна мова – унормована, відшліфована форма загальнонародної мови на всіх своїх рівнях (фонетичному, лексичному, морфологічному, синтаксичному, орфоепічному, орфографічному та ін.), що обслуговує основні сфери діяльності, освітньо-культурні потреби суспільства, художню літературу, публіцистику. Літературну мову, на відміну від розмовної, котра не має чіткої системи правил, називають нормативною мовою, або мовою-стандарт, нею забезпечується якісно вищий рівень комунікації. Унормованість літературної мови полягає в тому, що словниковий склад у ній відібраний з лексичного багатства загальнонародної мови, значення і

вживання слів, вимова і правопис регламентовані, формотворення і словотворення здійснюється за загальноприйнятими зразками тощо.

Розмовна лексика належить до сфери усного побутового мовлення. Однак слова, що мають розмовне забарвлення, не тільки не виключаються з літературно-писемної мови, а, навпаки, вдало взаємодіють з лексикою книжною і нейтральною, доповнюють і поширюють експресивні засоби писемних стилів. Розмовні слова входять до літературної мови як досить рельєфно окреслений, широкий за обсягом та складний шар лексики [31, с. 17].

Розмовність як категорія історії української мови тісно пов'язана з формуванням і становленням нової української літературної мови на народнорозмовній основі та з її унормуванням. Лінгвостилістична категорія розмовності утвердилася в процесі стилістичної диференціації української мови і виокремлення в ній розмовного та художнього функційних різновидів. Розмовність – естетично-стилістична категорія, яка в мові художньої літератури є важливим зображальним засобом і надає їй рис невимушеності та емоційної оцінності, підкреслює природність описуваних ситуацій. У художньому стилі відбувається естетизація елементів розмовної мови, тобто розвиток у них додаткових конотацій завдяки новому контекстові й ситуації мовлення. Насиченість художнього тексту розмовними елементами залежить від особливостей індивідуального стилю письменника і визначає відповідну стрижневу ознаку мовотворчості автора.

Розмовне мовлення є найдавнішим стилем будь-якої національної мови, оскільки виконує функцію спілкування. Розмовний стиль вживається в умовах невимушеного спілкування і, звичайно, протиставляється книжному мовленню. Книжне мовлення пов'язане з писемною формою навіть тоді, коли здійснюється як усне (лекція, доповідь, виступ), бо орієнтується на традиції писемного мовлення. Розмовний стиль, як правило, усний за формою. Типова сфера його вживання – повсякденні побутові стосунки, проте неофіційне, невідповідне спілкування у професійному середовищі також здійснюється

засобами розмовного стилю. Широко представлене розмовне мовлення і в публіцистиці та красному письменстві.

Розмовне мовлення відзначається величезним багатством інтонацій, що відтворює природну безпосередність мовців. На лексико-фразеологічному рівні розмовного мовлення виділяється велика кількість експресивних та емоційно-оцінних слів і зворотів. Використовуються просторічні елементи – несвідомо (при недостатньому опануванні норм літературної мови) або свідомо (як певний стилістичний засіб). Оскільки спілкування здійснюється в усній формі і відбувається між людьми, пов'язаними спільністю життєвого досвіду, це дає змогу висловлюватися лаконічно, небагатослівно.

Розрізняють літературне розмовне мовлення і розмовно-побутове мовлення. Спільні позамовні їх ознаки: неофіційність і невимушеність спілкування, безпосередність участі в розмові, непередбачуваність і спонтанність її, а тому певний автоматизм, переважання діалогів, велика роль жестів, міміки, а також ситуації і характеру стосунків між учасниками розмови, їх емоційно-оцінні реакції.

Під абстрактним поняттям “розмовність” слід розглядати систему засобів, прийомів створення конкретно-чуттєвих комунікативних образів, маркерів емоційно-експресивних оцінок реалій [див. 44, с. 107].

О. О. Тараненко наголошує, що на сучасному етапі помітна взаємодія книжних і розмовних елементів, зменшення стильової відстані між усно-розмовною і книжно-писемною сферами [див. 38, с. 33].

“Розширення семантико-стилістичних функцій розмовних елементів у мові художньої літератури, на думку Т. В. Ткаченко, створили об’єктивні передумови для утвердження розмовності як стилістичного явища. Оскільки розмовний компонент став виразною ознакою художнього стилю, у сучасному мовознавстві постала потреба теоретичного обґрунтування і практичного дослідження лінгвостилістичної категорії розмовності” [39, с. 3].

С. П. Бибик виділила в категорії “розмовності” три класи мовних явищ:

1) “низький” емоційно-експресивний регістр, колорит невимушеності, уподібнення писемного варіанта мови до усного, пов’язаний із вживання лексичних та ритміко-інтонаційних одиниць розмовної побутової сфери в інших стильових різновидах;

2) текстове явище лексико-синтаксичної стильової взаємодії між розмовним та іншими стилями (публіцистичним, художнім, науковим, офіційно-діловим);

3) критерій нормативності / ненормативності усного та писемного тексту [див. 5, с. 567].

Необхідно розмежовувати риси розмовності як ознаки, що притаманна усному стилю мовлення, так і прийому відтворення розмовної структури в певному художньому тексті [див. 40, с. 98].

У “Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів” подано таке визначення поняття “розмовність” – “це характер висловлювання, ознака мовного стилю, яка полягає в невимушеному тоні спілкування, використанні емоційних форм називання явищ, предметів, експресивних синтаксичних конструкцій, що виявляють безпосередні оцінки, ставлення до повідомлюваного. /.../ Крім безпосереднього вияву в усному спілкуванні, розмовність існує як стилістична категорія в художньому стилі” [16, с. 149].

Якщо в мові художнього твору письменник робить акцент на слова та конструкції з живої народної мови, можна говорити про таке явище як стилізація розмовності.

У зв’язку з цим С. П. Бибикич зауважує, що “розмовне мовлення в літературних творах не завжди може адекватно відображати реальне, тому варто говорити про таке явище, як стилізація розмовності, яка є одним із художніх прийомів” [див. 5, с. 38].

У підручнику “Стилістика української мови” за редакцією Л. І. Мацько подається таке визначення явища стилізації – “це всеохоплююче, свідоме насичення тексту ознаками певного стилю і жанру для створення відповідного стильового враження в читача. Стосовно того, яку мету

переслідує автор, стилізація може бути історичною, соціальною, фольклорною, етнографічно-діалектною, поетичною [30, с. 385].

С. Я. Єрмоленко та Г. М. Гримич прийшли до висновку, що “будь-який художній текст може містити елементи стилізації. Вона виконує характеротвірну, індивідуалізуючу функцію. Завдяки використанню певних територіальних і часових засобів живої усної мови письменник досягає ефекту реалістичності й історичності в змалюванні подій” [13, с. 18].

Дослідниця М. В. Цуркан зазначає, що “поява мовних одиниць із регістром розмовності, як і всіх інших, мотивована художнім задумом письменника, обраною темою твору, комунікативними ситуаціями, у яких вона розгортається. Саме свідоме надання творові мистецтва, окремим його сегментам характерних рис того чи того стилю, жанру та їх художня обробка автором і становить сутність поняття стилізація” [44, с. 107].

Вона виділяє такі різновиди стилізації:

- фольклорний – наповнення мовної канви художнього тексту одиницями усної народної творчості;
- історичний (культурно-історичний) – відтворення часово-просторових ознак у структурі тексту, колоритних картин “типових обставин”;
- наслідувальний – орієнтація на індивідуальний стиль певного автора, на вираження специфіки образу думок і психології героїв через особливості стилю їх мовлення, зокрема за гендерними, віковими, соціокультурними ознаками;
- лінгвостилістичний – насичення мови твору одиницями з певним стилістичним регістром;
- жанровий – актуалізація композиційних, лексико-синтаксичних принципів у структурі тексту [44, с. 107].

Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що розмовність є поліфункційною категорією.

1.2. Засоби стилізації розмовності в українській мові

Розмовність звичайно реалізується в усній формі, проте ці поняття – усна і розмовна мова – не тотожні. Для останньої характерний не лише зовнішній показник – усна форма спілкування, а й специфічна розмовна лексика, що “виявляє свою стилістичну природу й відповідний стилістичний колорит незалежно від контексту” [цит. за 28, с. 107].

За спостереженнями С. П. Бибики, “колорит розмовності створюється вживанням розмовно-побутової лексики, діалектизмів, просторічних елементів, характерними займенниками, здрібніло-пестливими формами, відповідними синтаксичними конструкціями, що спричиняють до утворення ліричної, дружньої, фамільярної, інтимної, жартівливої, лірично-комічної та ін. експресії” [5, с. 119].

Т. В. Ткаченко до засобів стилізації розмовності відносить: 1) розмовно марковані слова, як нейтральні, так і стилістично знижені, емоційно-експресивні, оцінні; 2) розмовні значення полісемічних слів; 3) діалектизми; 4) просторічні слова (деформовані, позанормативні; вульгаризми; елементи суржикового мовлення; інвективи); 5) фразеологізми розмовного походження [див. 39, с. 9].

М. В. Цуркан подає класифікацію засобів стилізації розмовності, яка охоплює всі мовні рівні. За нею, засобами стилізації розмовності можуть бути: а) нейтральна побутова лексика, що охоплює й етнографізми; б) емоційно-експресивна та оцінна лексика; в) елементи просторіччя (деформовані, позанормативні, росіянізми, вульгаризми, обценізми) як засіб виявлення особливостей соціального та професійного середовища, походження, освіченості, характеру персонажів; г) територіальні та соціальні (жаргонізми, сленгізми, арготизми) діалектизми; ґ) розмовно-побутова фразеологія; д) елементи усно-розмовного синтаксису; е) діалогізація тексту; є) фонографічні засоби; ж) контекстуальні синоніми; з) стилістичні фігури

(гра слів (а іноді й реплік), каламбур, ампліфікація); и) антропоніми [див. 45, с. 10].

Найпродуктивнішим засобом стилізації розмовності є розмовна лексика в усіх її різновидах. За визначенням С. Я. Єрмоленко, “розмовна мова – це особливий різновид літературної мови, яка служить засобом комунікації в буденному неофіційному спілкуванні. Їй притаманні наддіалектні, регіональні та загальнонаціональні ознаки. Вона характеризується вживанням як розмовної лексики та фразеології, так і стилістично нейтральних слів. Розмовна мова використовується як стилістичний прийом відтворення живомовних структур у художніх текстах” [17, с. 560].

Розмовна лексика в загальному розумінні поєднує такі слова, які входять до складу літературної мови, при цьому не порушуючи її норм. У розмовній мові вони функціують нарівні з нейтральними компонентами, не знижуючи стилю [див. 25, с. 41].

Дослідниця Л. А. Коробчинська серед засобів розмовної мови виділяє: а) розмовну лексику, яка є складником усної форми літературної мови; б) просторічні елементи, які перебувають на межі літературної мови (вони літературні й нелітературні). Їхня специфічна структура дозволяє як проникати в літературний різновид мови, так і залишатися поза його межами [25, с. 53]. Вона розмежовує два шари просторічної лексики: а) слова зі зниженим експресивно-емоційним забарвленням – це слова з відтінком грубості. Сюди входять також слова з різко зниженою експресією – грубе просторіччя, або вульгаризми; б) слова з неправильними граматичними і фонетичними формами і з неправильним слововжитком [див. 25, с. 52–53].

Одним із лексичних засобів стилізації розмовності виступають діалектизми. А. П. Коваль наголошувала на тому, що наявність чи відсутність діалектизмів у прозовому творі залежить також і від обраної автором манери викладу: за умови використання оповідної манери кількість стилістично позначених лексичних одиниць, а серед них і діалектизмів, зростає [23, с. 87].

С. Я. Єрмоленко зазначає, що діалектна лексика в мові художнього твору може вживатися для: 1) відтворення тих реалій, які пов'язані з певною територією, що описує автор; 2) відтворення особливостей усного мовлення; 3) введення нелітературного слова з прозорою внутрішньою формою, яка допомагає словесно-художньому зображенню [див. 13, с. 18].

Потужним засобом стилізації розмовності є жаргонна лексика – “шар усно-розмовних некодифікованих одиниць, що допомагають створити відчуття реальності соціальних типів образів-персонажів – представників окремих груп населення. Вони виступають естетичними знаками невимушеності, спонтанності уснорозмовної ситуації з експресією фамільярності” [6, с. 7].

А. П. Коваль підкреслює, “жаргонізми вводяться в текст не лише для характеристики певної особистості (через мовні партії), а й загалом для створення уявлення про певне середовище” [23, с. 80].

Розмовний колорит у художніх творах може створюватися за допомогою словотворчих засобів. Демінутивні та аугментативні суфікси використовуються з метою передати колорит живого усного мовлення [див. 23, с. 122].

До засобів стилізації розмовності також відносять фразеологічні одиниці розмовного походження. Для них є характерними сфера вживання в усному різновиді мови та специфічне іронічно-знижене стилістичне забарвлення. Ці фразеологічні одиниці позначають дії, стани, характеризують окремі риси людських характерів, відображають життєві ситуації. Іноді фразеологізми функціують як відповідники архаїзмів, неологізмів і діалектизмів. Завдяки їм митці слова якнайкраще передають колорит епохи. У деяких випадках письменники, уводячи в книжний фразеологізм замість одного з його компонентів просторічне або розмовне слово, трансформують його з метою створення певного стилістичного ефекту [див. 23, с. 102].

Вагомим засобом вираження експресивності розмовного мовлення є синтаксичні одиниці. Синтаксична конструкція може набувати ознак

розмовності при відповідному семантичному наповненні лексикою, яка виступає в реченні тим чи тим членом речення, наприклад, присудками в “неграматичних” формах, або специфічними займенниками, сполучниками чи частками, які впливають на модальність [див. 14, с. 107].

Д. І. Таган робить висновок, що “стилістична категорія розмовності базується на авторському вживанні усно-розмовних елементів з метою відтворення живого, спонтанного мовлення різних прошарків населення в художньому тексті. Нейтральні елементи завдяки стилізації розмовності можуть набувати різних емоційно-експресивних відтінків залежно від контексту й ситуації. Колорит розмовності створюється вживанням мовних одиниць різних рівнів: лексичного, словотвірного, фразеологічного та синтаксичного. Серед лексичних засобів стилізації розмовності виділяють нейтральну (нормативну лексику), емоційно-експресивну лексику (розмовну), елементи, які знаходять на периферії мови та позанормативні одиниці (інвективну лексику)” [37, с. 31].

РОЗДІЛ 2

ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ З ОЗНАКАМИ РОЗМОВНОСТІ В РОМАНІ В. ЛИСА “СТАРА ХОЛЕРА”

2.1. Розмовна лексика

У романі “Стара холера” широко представлена розмовна лексика. Вона має як негативну, так і позитивну конотацію і вживається для характеристики персонажів за різними ознаками, зокрема за внутрішніми якостями і поведінкою. З перших рядків роману читач дізнається про головних героїв, яких автор описує так: *Їх було четверо. Троє – відомі сільські **насмійники** й **пересмішники**, а в минулому – **хулігани, збитошники, пройдисвіти**, яких колись не те що побоювалися, а таки боялися в їх Тупталах* [27, с. 5]; далі письменник акцентує увагу на тому, як мовчазний Адам Тихіський опинився в компанії таких односельців: <...> *колись, ще в юності, щось потягло до компанії найбільших **тупталівських хуліганів, забіяк, пияків і насмішників*** [27, с. 9]. Значний пласт розмовної лексики використовує В. Лис для підкреслення рис характеру головних героїв: *Тамика така **комизиста дівка** була, дарма, що третій десяток добігав* [27, с. 30]; *Євка **норовлива** жєдного [жениха] так і не вибрала* [27, с. 33]; *Чудисько-Тихіське, – буркнула Єва* [27, с. 257]; <...> *Ни мав полюдської сили, а ще більше боявся бабів. Гой, боявся, **страхолюднику**...* [27, с. 20]; *Чому Ліза така **підлиза*** [27, с. 100]; – *Що скажеш, **Горде?** Тримайся, старий... **Задрипано-горде дівчисько*** [27, с. 250]; *Що тобі здається, **дурна Лізо?**» <...>*[27, с. 153]; *Ліза була донькою Олега і якоїсь малолітньої **шалави*** [27, с. 178], *шалава* ‘зневажливе найменування розпусних жінок’; *Нащо вона їй... **Тюхтій**, що купує колишній квіти на її весілля...*[27, с. 72], тут лексема *тюхтій* має значення ‘безхарактерний, безвольний’; *Що ще задумав цей **пройдоха?** – читалося в її очах* [27, с. 31], *пройдоха* ‘людина, здатна на ганебні, нечесні вчинки, на обман, підлість

і т. ін.’ [35, VIII, с. 191]; *Адам привик слухатись жінок, до того ж знав, що жінка, волю якої зневажиш, стає схожою на справдешню **фурію*** [27, с. 136], *фурія* ‘про лиху, сварливу або розлючену жінку’ [35, X, с. 655]; *Євцю... що тобі той **псисько** набалаболив?* [27, с. 29]; *Його країна, країна, в якій він жив і почувався господарем, з якої не збирався нікуди втікати, як і його батько, була повна **невдах і лохів**, над якими стояли такі, як він. Кожен має свою роль і своє призначення, яке відробляв* [27, с. 234].

До цієї групи можна віднести прізвиська персонажів, якими наділяє їх автор і сам пояснює їхнє походження, ці прізвиська промовисто характеризують їх риси характеру: *Омелян Ліщиця, на прізвисько **Луцений**, (бо били його і «луцив» він)* [27 с. 6]; *Платон Клок носив два вуличні прізвиська – **Параний і Тєжкий**. **Параний** – бо мав доволі похмуру натуру і коли закипав, як те молоко, то вже було не спинити. **Не одному досталося од його важкої руки** (того й **Тєжкий**)* [27, с. 6]; <...> *Роман Корогода, по сільському **Байчик**, крім того, що мав **гострого язика**, – вмів і **байки та анекдоти травити, і слівцем до лавки прибити*** <... > [27, с. 5]; <... > *був Адам на **прізвисько Тихіський**. Воно й найбільше пасувало до його вдачі* [27, с. 7]; – *А він же, **холєрик**, сам живе...* [27, с. 9]; – *Твій син? – Авжеж. **Синулька-вередулька*** [27, с. 61]. В окрему групу можна виділити розмовну лексику, що вживається для характеристики зовнішності: <...> *тико ж ідна Єва і осталася. Єва – **Красна Ружа*** [27, с.15]; *Зараз вона до нього защебече, хай начувається цей **накачаний нахаба*** [27, с. 134]; *Фе на твою **баберу**, – сказала Ліза* [27, с. 208]; розумових здібностей: *Я для тебе роботу напятав. Якраз для тебе, бо ж на гинчу тобі **кебети** не хватить* [27, с. 28]; *Казав, що має <...> ще найменшого сина, Сашуню, вивчити в університеті, у того була **кебета** до математики* [27, с. 253], *кебета* ‘здібність, уміння, хист; розум’ [35, IV, с. 138]; – *І ти туди! Гвалт, підговорив той **дурень!*** [27, с.119]; соціального статусу: <...> *прожив **непомітне життя**, яке всеньке, вважай, був **пастухом*** [27, с. 8]; *Роман пригадав: була ж Єва знатною в селі **вишивальницею**, дарма, що все життя на «панській» роботі крутилася*

<...> [27, с. 41]; *Здоров був, босяцький пане*, – відказала Єва [27, с. 18]; < >: *Максим Качула, бізнесмен* [27, с.156]; – *Та ти ж обнаковенна дівка, констатувала бабуся Марина. – А я думала, яка царська дочка, на кареті приїхала. Ти диви обнаковенна. І худа, як той Петрович* [27, с. 330]; *Макс, накачаний олігарх чи хто він там (бізнесмен, значилося на візитівці, яку викинула Ліза)* <...> [27, с.168]; *Степан (її Степанко, казала подумки Ліза) у Києві закінчив педагогічний коледж, працював учителем початкових, чи, як тепер ще казали, молодших, класів у селі під Києвом* [27, с. 87]; характеристика за віком: *От тибе, Євочко, ще б і в такого шкарбуна, як я, щось би заворушилося* [27, с. 33]; «*Бач, таки згадали*», – раптом подумав про своїх *стариганів-товаришів* [27, с.19]; *Таки згадали, холерники старі...* [27, с.19]; <...> *надумала йти до цього трухлявого пенька* [27, с. 90].

Для характеристики фізичних властивостей персонажів у романі “Стара холера” письменник продуктивно використовує прикметники, які найчастіше виступають образними епітетами і почасти є елементами портретної характеристики: <...> *і згодом доросліший Адамко, і тепер уже старий струхлявий Адам* <... > [27, с. 6]; <... > *та все ж час од часу збиралися й теперка, постарілі, полисілі й облізлі* [27, с. 8]; *Стара й висохла, хоч і намагається ходити прямо й дріботить, ніби біжить* [27, с.18]; *Було б у кого закохуватися... У те рябе чудовисько?* [27, с. 83]; *А він закохався у ту тиху (ще тихішу і потворнішу за Адама Тихиського) почвару, її сестру. Стару дівку* [27, с. 42], *почвара ‘перен. Про людину з потворною зовнішністю або поведінкою’ [35, VII, с. 466]; якостей характеру: Параний – бо мав доволі похмуру натуру і коли закипав, як те молоко, то вже було не спинити* [27, с. 6]; *При таким мовчазнім характері, непримітності його колись, ще в юності, щось потягло до компанії найбільших тупталівських хуліганів, забіяк, пияків і насмішників* [27, с. 9]; <...> *надто гордою, перебірливою виросла. Того й звали Ружею* [27, с.17]; *Євка норавлива жєдного так і не вибрала* [36, с. 36]; *У ньому дивно поєднувалися знання літератури, те, як розбирався в політиці (так принаймні вважала Ліза),*

простота і гумор, сором'язливість із хвалькуватістю, над якою Ліза посміхалася! [27, с. 87], *Не, халамидників троє, а той Адам Лесишин (бо ж Лесь прізвище) у їхній компанії хуліганській – приший кобилі хвіст* [27, с. 41].

В. Лис часто використовує різноманітні образні засоби, які допомагають виразити риси того чи того персонажа, зокрема за допомогою порівнянь із представниками тваринного чи рослинного світу, назвами хвороб автор акцентує увагу на суттєвій деталі характеристики: *Коли підріс, щось таки змінилося у ставленні до нього, та він того вже не здаден був помітити, бо над ним, наче в равлика, виріс невидимий панцир. Той панцир звався відчуженістю, втім, Адам не знав такого слова* [27, с. 29]; <...> *досі в селі позаочі кликали Ружею, або й Красною, Пишною Ружею* [36, с. 16]; *Той Адам був як якийсь будяк у закутку, якщо рівняти його з нею, Красною Ружею* [27, с. 84]; *Сам кажеш: жінок боїться, як той прусак – людського ока* [27, с. 38]; <...> *І бровою не повела. Сам, як той пес, побіг за мною* [27, с. 53]; *...обоє як теї дрючки* [27, с. 16], дрючок 'велика товста дерев'яна палиця' [35, II, с. 427]; *Танцювала – розпашіла, весела, задихана, з сяючими очима, червоними щоками, пишною косою, квітуча, бо на дворі стояла весна (як вони поспішали з весіллям, прокляті безстидники), і ніхто не відав, яка безлистяна, чорна осінь, чорний понеділок в неї на душі* [27, с. 48]; *Винувато всміхався, і та усмішка й скупа сльоза, що часом викочувалася з ока, викликали до нього ще більше зневаги й жалю, схожого на черству шкоринку, що часом кидають бездомному псу* [27, с. 27]; *А проте помста жила в ній, зріла, як болячка, як налив, що мусить прорватися, інакше людина помре. Єва старалася ту болячку не помічати, коли в ній озивався, починав гарчати звір, що щирив свої ікла, гладила його, і звір (пес або й тигряка) перетворювався на слухняного муркотливого kota* [27, с. 57]; *І злякався, хоч в очах і спалахнули недобрі вогники. Вовчики з лісу зирнули* [27, с. 77]; *Той Адам був як якийсь будяк у закутку, якщо рівняти його з нею, Красною Ружею* [27, с. 94]. Висловлюючись про своїх родичів, оцінюючи

їхні вчинки, Єва використовує лексеми «гуска» «трутень»: <...> – *А ти мені цілий світ, – Вітка, ще щасливіша, дурна гуска* [27, с. 46]; *Такою вона ніколи не була, коли бігала до того свого трутня на побачення* [27, с. 55]. Прикметники «дурна» та «щасливіша» у такому поєднанні підсилюють стилістично знижений контекст. За допомогою прикметників-означень письменник показує, як життєві обставини та вік змінюють красу Єви. Коли вона була молодою, то її порівнювали з красною пишною ружею, але з роками від зовнішньої краси не залишилось і сліду: <...> *колись була статною й вродливою, мала багацько бажаючих на ній женитися. Так на всеньке життя й зосталася незаміжньою старою дівою, а тепер і бабою старою, що не звідала сімейного життя* [27, с.17].

Письменник досить детально описує звичай, який побутує на Поліссі, а саме сестринський танець на весіллі: *У них в селі була звичка – коли в хаті, де гуляли весілля ще лишалася незаміжня молодша сестра (авжеж молодша, як і належало), то наречений, котрий брав старшу, після танцю зі своєю судженою запрошував меншу сестру на другий танець, який називали – сестринський* [27, с.48], а також традиційні розваги: <...> *як Павлина прийшла до клубу на танці, а він учив неї танцювати* [27, с. 45].

Значну групу розмовної лексики в романі складають дієслова, що вживаються на позначення дій, процесів і станів, притаманних людині. Переважно вони використовуються у мовленні персонажів, але трапляються й в авторському мовленні. Особливо насиченим є синонімічний ряд дієслів на позначення руху, переміщення: – *Мо’, доки разом ото валандаємось, то стара карга й побоїться зі своєю косою підходити* [27, с. 9]; *Бач, вона за свого давнього ухажора, що десь там по світах, по морях-окіянах валандався, задумала вийти, тільки за нього – і квіт* [27, с. 30]; *Спокійнісінько підвів очі, зиркнув трохи здивовано, мовляв, чого приваландалися?* [27, с. 12], де валандатися ‘ходити без діла, вештатися’ [35, I, с. 283]; – *Та пішла ти, – процідив Володька – Вовка і кинувся прожогом униз. По сходах* [27, с. 69]; *Покупець тупцявся біля прилавка* [27,

с. 71], *тупцятися* ‘переступати з ноги на ногу; ходити з місця на місце на невеликому просторі’ [35, X, с. 323]; *Яким же було їхнє обурення, коли вступили потупцявши трохи перед порогом, до ще старезнішої, ніж він сам, хатини Тихіського* [27, с.11]; *Подобалося ходити з ним на каву і просто бродити Києвом* [27, с. 325], *бродити* ‘повільно ходити без певної мети й напрямку; блукати’ [35, I, с. 238]; «*Моя премія за доблесну працю*», – *посміхнулася Ліза. І вона таки вийшла і пошпацірувала до метро* [27, с.196], *шпацірувати* ‘йти’; *Дибцяє до кота, випускає, але кіт за дверима озирається на неї* [27, с. 83]; *Хай не йдуть, а дибаять, але ж двоє* [27, с. 257], *дибцяти, дибати* ‘важко йти, дибати, дибуляти’ [35, II, с. 269]; *В хаті-домі немає нікого. Куди ж то хазяїн поплентався?* [27, с. 96], *поплентатися* ‘піти повільно, ледве переступаючи або неохоче’ [35, VII, с. 208]; *Хтозна, скільки часу порядкувала в Адамовій хаті Єва, доки не причалапав нарешті господар* [27, с. 86], *чалапати* ‘повільно ступати, човгаючи ногами по землі’ [35, XI, с. 266]; <...> *Тинявся по маленькому городцю, прикидав, що де посадить на другу весну* [27, с. 182], *тинятися* ‘ходити сюди-туди без певної мети й напрямку; бродити, блукати де-небудь’ [35, X, с.114]; *Стара й висохла, хоч і намагається ходити прямо й дріботить ніби біжить* [27, с. 18], *дріботити* ‘швидко перебираючи ногами, йти дрібними частими кроками; тюпати’ [35, II, 416]; *Не доводилося тарагунити його попід руки, щоб скинути, як куль соломи, коло його воріт* [27, с. 9], *тарагунити* ‘нести’; *Ну вмієш? А я повинна до тебе телющитися... Де ти такий взявся?* [27, с. 90], *телющитися* ‘іти, їхати кудись далеко, з труднощами й без бажання, без потреби’ [35, X, с. 65]; *Кудись шпаціруєте своєю кумпанією, бачу...* [27, с. 141], *шпацірувати* ‘проходжуватися не поспішаючи, для відпочинку, задоволення і т. ін.’ [35, VIII, с. 163]; *Адам зрозумів: завітала, аби він її побачив, прителіпавшись для чогось (рідко коли сюди приходив) до центру села* [27, с. 95], *прителіпатися* ‘повільно, з труднощами прийти, приїхати куди-небудь, до когось’ [35, VIII, с. 58]; *Увалився тоді ввечері до хати дядько Марко, вже*

п'яненко ... [27, с. 28], *увалитися* 'заходити куди-небудь важкою ногою, незграбно, здіймаючи шум і т. ін.' [35, I, с. 302]; *Іноді вона веишталася Києвом, сама чи з подругами, а частіше сиділа вдома й сумувала* [27, с.126], *веиштатися* 'ходити сюди-туди, в різних напрямках, блукати, бродити де-небудь' [35, I, с. 345]; *Спершу до нього ставилися як до тіні, що набридливо волочиться за тобою і яку не можна відчепити...* [27, с. 9], *волочитися* 'іти, їхати слідом за ким-небудь' [35, I, с. 734]; *Цей неділі, як позлазилися на лавку навпроти Ромкової хати...* [27, с. 9], *позлазитися* 'повільно, поступово зійтися, з'їхатися і т. ін. куди-небудь (про людей)' [35, VI, с. 818]; <...>*Адам прокрадався в чужі садки, де той без ріс, відламував гроно та приносив до школи* [27, с. 94], *прокрадатися* 'іти, пробиратися кудись, проходити повз кого-, що-небудь непомітно, крадькома, нишком' [35, VIII, с. 208]; *Машина спинилася, він вийшов. Вивалився. Зник* [27, с.129], *вивалитися* 'вайлувано, незграбно виходити звідки-небудь' [35, I, с. 360]. *Усеньке весілля простриміла в коморі...* [27, с. 40], *стриміти* 'перебувати де-небудь (про чийсь небажану, надокучливу, недоречну, постійну і т. ін. присутність)' [35, IX, с. 770]; – *Куди ж мені тепер податися? – Хіба до тебе, Адаме?* [27, с. 119], *податися* 'відправлятися, вирушати куди-небудь, ідучи, їдучи, відлітаючи і т. ін.' [35, VI, с.731]. Крім того, у романі вживається іменник *походеньки* 'постійне ходіння; довге гуляння' [35, VII, с. 455]: – *Не тра' тобі починати нові походеньки, Адаме, – подумав. Спочивати пора. Там ніхто не провідає, і не треба* [27, с. 18].

Такі дієслова вживаються для характеристики фізичного та психологічного стану персонажів: *Як опустили сестру в могилу, ткнулося те дівчисько їй у плече, за руку схопило... Дрижало, як малейке деревце...* [27, с. 63]; *Сам кажеш: жінок боїться, як той прусак – людського ока* [27, с. 35]; <...> *Вже коли шубовснудся й виринув, почувла вигук: Здуріла чи що?* [27, с. 47]; *Єва сама себе відкраяла. Вона й давно не помічала, як скибка перетворюється на шкоринку. Шкоринку-життя!* [27, с. 82]; *Ми таки схожі обоє, – думає Єва. – Такі схожі й осталися, далеко їдне од другого. Бо*

ніколи й не зближувалися. **Чипіли** собі, як ті дерева, що з місця зрушити не можуть, еге ж [27, с. 84], *чипіти* ‘непорушно сидіти, стояти на одному місці’ [35, XI, с. 267]; Ганна явно була **спантеличена**. І неабияк [27, с. 141], *спантеличити* ‘викликати розгубленість, замішання, подив у кого-небудь’ [35, IX, с. 488].

В окрему групу можна об’єднати дієслова, що вживаються на позначення мовлення, мислення та поведінки персонажів, наприклад: *Часом вона йшла кудись, разів два приходила старша сусідка Ганька і молодша Маринка, **жебоніли**, як то їм добре тепер удвох* [27, с. 177], *жебоніти* ‘тихо говорити’; – *Євцю... Що тобі той псисько **набалаболів**?* [27, с. 89], *набалаболити* означає ‘наговорити’, ще більшого стилістичного ефекту набуває це дієслово у поєднанні з іменником *псисько*, що містить суфікс згрублості -иськ(о); – *З тебе, Адаську, такий брехун, як з мене попада, – сказала Єва. – Іди вже та **не жванди*** (тобто не буркочи, не виправдовуйся) [27, с.165]; ...*Патичиха й там знаходила і **таранділа**, хоч вуха затикай* [27, с. 116]; *Ни **таранджу**, а правду кажу...Він же тебе, як вогню досі боїться...* [27, с. 34], *тарандіти* ‘багато говорити або говорити неправду’; *Вона ще щось **бурчала**, Адам плентався поруч і відчував, як йому стає все тепліше* [27, с. 165]; *Ми тутечки в Адамця посидимо та **покалякаємо**. А заодно подумаємо, куди його у **приймаки** оддати. Бо ж до цієї халупи яка баба піде?* [27, с. 14]; *Зараз вона до нього **защєбече**, хай начувається цей накачаний нахаба* [27, с. 134]; *Посиділи, **побалакали** про те, про се ...*[27, с. 18]; *Євцю... що тобі той псисько **набалаболів**?* [27, с. 29], *набалаболити* ‘наговорити’; – *То ти, може, **ще поспи**, а я коло тебе постою, – сказав. – У тебе підлога тепла, не те що моя долівка* [27, с.166]; *нараяти* ‘порадити’ [35, V, с. 168]: *Казав мені Федотик, що ти мене йому **нараєв**. Правда?* [27, с. 116]; *Таки доїш цапа, Романе, тико ще **ни пойму** нащо...* [27, с. 34]; *Та я до тебе тоді приходив, як **пойняв**, що з Марусею тоді не складається...* [15, с. 142]; *щитати* ‘вважати’: *А у Гупталах, **щитай**, тико ж їдна Єва й осталася* [27, с. 15]; *комизитися* ‘виявити впертість, небажання зробити що-небудь’ [35,

III, с. 154]: *Тимко вже закомизився* [27, с. 31]; стосунків між людьми: «*Я його задушу, – подумала Єва. – Або просто вб'ю. Його, а потім себе... Бог мене простить...*» *І зрозуміла, що не зробить цього* [27, с. 174]; привикати ‘привичаюватися, пристосовуватися до кого-, чого-небудь’ [35, VII, с. 572]: *Адам привик слухатись жінок, до того ж знав, що жінка, волю якої зневажиш, стає схожою на справдешню фурію* [27, с. 136]; *Та в нашого Адася і сили не стачить, щоб неї розпечатати, – вискалив зуби Платон* [27, с. 15], *розпечатати* ‘позбавити цноти’; *Устругнув дитину, а потім вчинив по-вар'ятськи – подався-поженихався до дівки на своєму кутку, в якої, як мовиться, ні кола, ні двора, ні лиця, ні до кравця, – Кульової Маруськи* [26, с. 5]; ...*запитав, чи далеко ще їм іти, запхинькав, мов би мав рочків три...* [36, с. 62]; – *Мо', грошей на тріньку жалько стало. – Тежкий, як завше, в'їдливо решткі жовтих зубів вишкірив. – Так би позичили...* [27, с. 10]; *Спокійнісінько підвів очі, зиркнув трохи здивовано, мовляв, чого приваландалися?* [27, с. 12]; *Там у глибині двору стояла і зирила на двох чудернацьких дідів бабця Ганна Митрикова...* [27, с. 140], *зирити* ‘дивитися’ [35, III, с. 568].

Горох він лущить!

– *Хто багато їсть гороху, пердітимо потроху, – сказав Омелян*

– *Вже вмер би він, то хоть би, може, чарку на поминках випили, і то була би користь, – видав Роман.*

А Тихіський у відповідь:

– *Так тетерка батюшка те ни схвалює, а то й зусім заприщає* [27, с. 12]; *А шо, ліпше, як сам загнешся та пару днів пролежиш, поки не засмердишся?* [27, с. 16]; ...*Роман був радий підхопити й кудись приладнати Ганьчині слова...* [22, с. 142], *приладнати* ‘пристосовувати що-небудь для чогось’ [35, VI, с. 654].

Маркером розмовності в романі виступають жаргонізми та побутовизми, ужиті в діалогах і авторських описах. Вони привертають увагу читача до подій і реалій, з якими пов'язане життя персонажів. У романі

“Стара холера” зафіксована лексика, що відтворює мовлення сучасної молоді та реалії сьогодення: – Деякі **бутики**, особливо на Хрещатику, були для неї недосяжні за ціною, але Ліза втішала себе тим, що тепер і в «секонд-хендах», яких у Києві, як і скрізь...[47, с. 127]; **Чхати** ми хотіли на цього **чмурика**, певне, такого ж бідного, як і ця Лізуля [27, с.155]; певне, цей **чмурчикок** подумав, що вона одразу веде його до своєї квартири [27, с. 68]; Дорогою подумала: “Ну, де ти, **мажорчику**? Може, підвезеш?” [27, с. 199]; – Не ви, так ваші **гевали**, – сказала Ліза, – хоч хлопці, які забирали квіти, були зовсім не **гевалами** [27, с. 197], **гевал** ‘велика неповоротка, незграбна людина’ [35, II, с. 45]; *І чого б то так переживати? Багатенький **чувак** затіяв якусь гру?* [27, с. 153]; – *І прочитала з одного боку українською, з другого англійською: «Максим Качула, **бізнесмен**» <...>. Вона викинула **візитівку** в урну для сміття* [27, с.136]; – *Я вже зрозумів, що ви велика примхлива **цяця*** [27, с.131]; – *Микола не **амбал**, а просто мій охоронець. Що ж, я така **бьяка**, що маю охоронця. Навіть не одного* [27, с. 132]; *Павлина не вернулася, а через більш як десяток років, уже коли Олег зробив другу свою «ходку», себто відсидів цілих десять років, він приїхав сам* [27, с.171]; *Знала тільки, що з третьої **відсидки** Олег не повернувся і вже не повернеться* [27, с. 178], *відсидка* ‘відбування покарання в місці ув’язнення’; *Максим Качула мав й інші машини (і свої, і користувався батьковими), але найбільше чомусь любив свого **джипа**. Легкого в управлінні і в той же час **потужного. Броньованого*** [27, с.154]; <...>, *що машина неабияка, **дорогуща**, такі, вона знала, називаються **позашляховиками**. І ще якимось. Тим, хто їздить на таких машинах, плювати на будь-які сигнали* [27, с.128]; *Що трапилося, **мала**?* [27, с. 151]; <...> *намагалася **врубитися** в повільну тягучу музику, зрозуміти, чим вона так подобається її коханому* [27, с. 102]; – *І тут у Лізі вперше майнуло в голові: а раптом цей **чувак** справді якимось чином **запав на неї**?* [27, с.132]; – *А далі, очевидно, ще міцніше тіло. Мабуть, саме про таких кажуть «**качок**» <...> «**Ідеальний супермен**», – подумки проаналізувала Ліза* [27, с. 133]; – *Доки Ліза міркувала, як відповісти, **відбрити** дошкульніше,*

озвався її **мобільник** [27, с. 134]; – У міські й заміські **ресторанчики, бари і барчики, сауни** й що там ще... [27, с. 135]; <...> Коли Єва поставила на стіл купу **наїдків** (готувалася таки до приходу, правда, самого Адама) й на додачу **пляшечку «казьонки»** <...> [27, с. 144]; Як і скрізь, **виручка** збільшувалася (відповідно привозили більше квітів) напередодні й у дні свят, таких як **Новий рік, День закоханих, 8 Березня, День матері, ще кількох, перед закінченням і початком навчального року** [27, с.147]; Вона старанніше наводить **марафет**, вчора зробила нову зачіску [27, с.150]; <...> вдягнулася і пішла крізь хляпанину ранньої весни будити фельдшерку – натоді їхня дільнична лікарня стала вже **ФАПом (фельдшерсько-акушерський пункт)** [27, с.175]; – Ну ось, моя **нора**, – принизила статус своєї оселі Ліза [27, с.105]; «**Чудище**» сказало, що воно дуже хоче чаю [27, с.105].

У романі трапляються росіянізми, які передані графікою української мови. Так спілкуються міські мажори, які мають фірми, особистих водіїв і показують, що вони є сильними світу цього. Для прикладу наведемо епізод, коли Ліза йде вулицею і поруч їде автомобіль, у якому знаходиться такий багатій, письменник відтворює діалог:

- *Девушка, садітєсь, подвєзьом...*
- *Тут не можна, сказала Ліза, не повертаючи голови.*
- *Можна, – відповіли їй. Усьо можно* [27, с.127] і далі
- *Слиш, Коля, тебе придется сойти. Сегодня можеш вообще бить свободєн, а завтра, как всегда, на фирме. Доберьошся на метро ілі на таксі. Я компенсірую* [27, с.129]. Так само говорить Олег, син Павлини, який відбуває покарання і перебуває в колонії: – *Шо, маман, і цьотушку прітащіла? Небось васпітивать хочеш, цьотушка...* [27, с.168]; – *Бєрі, єш, цьотушка. Брєзгуєш із зеком?* [27, с.169]; *Цьотушка, дєньгі!* Ну? [27, с. 169]; – *О, цьотушка...Ізвіні, зделал маленько експропріацію... Нє густо ж ти живьош...* [27, с.171].

Суржикові елементи в мовленні селян трапляються рідко, вони поєднуються з говірковою лексикою: *У колхозі якраз пастух **тре'**. Завтра й пуйдеш* [27, с. 28].

Письменник використав різноманітні групи розмовної лексики для індивідуалізації мови персонажів, для всебічної характеристики персонажів, ситуацій, у які вони потрапляли. Цей прошарок лексики є потужним стилістичним засобом.

2.1. Діалектна лексика як маркер розмовності

Діалектизми в романі виконують основну – власне номінативну – функцію і у деяких випадках “вони залишаються єдино можливим засобом позначення відповідних реалій, створення етнокультурного фону художньої оповіді” [36, с. 209].

Дослідниця Р. Зінчук зазначає, що “романом “Стара холера” В. Лиса вводить у художню літературу говірку витвореного власною уявою поліського села Туптали” [22, с. 64].

У романі В. Лиса “Стара холера” діалектизми представлені декількома лексико-семантичними групами. Зокрема, вони вживаються на позначення:

1) назв одягу чи прикрас: *куфайка* – те саме, що фуфайка ‘стьобана куртка на ваті’ [35, X, с. 658]: *Скидай свою **куфайку** та сідай* [27, с. 63]; *пацьорки* – ‘намисто’ [35, VI, с. 103]: *Єва дрібно-дрібно засміялася. Мовби **пацьорки** з неїної шиї зірвалися та по підлозі заторохтіли* [27, с. 34]; *маринарка* – ‘жакет, піджак’: *Тож ледь другої неділі дождався, зібрався, навіть **маринарку** празничну вдяг, волосся поріділе й геть сиве п'ятирнею причесав* [27, с. 29]; *станик* – ‘ватяна безрукавка’ [35, IX, с. 645]: *Бабця як бабця, в **станику** й хустині, що ледь не торкалася краями землі <...>* [27, с. 331].

2) назв фауни і флори: *боцюн* ‘лелека’ [35, I, с. 223]: <...> *зиркнув – а там **боцюн** летів і раптом став над ним кружляти* [27, с. 20]; *к'яти* ‘квіти’:

*К'яти мені на твоїх рушниках сильно подобаються [27, с. 252]; без 'бузок': Катя мала коротке прізвище – **Без**. І в травні, коли справжній квітучий **без** наповнював сільські вулиці своїм ароматом, Адам <...> відламував гроно та приносив до школи [27, с. 94]; **петрусь** 'сонечко, бедрик': – А я – **Петрусь**. Тільки мені кажуть, що у вас так **комашок** звать. А я ж не комашка [27, с. 109];*

3) назв побутових речей – сільськогосподарського знаряддя, засобів пересування, кухонного начиння: <...> *Павлина стоїть біля хатніх дверей і копає щось **городником**. Яму копає [27, с. 114], **городник** – 'лопата'; А **Прокіп** був же в тебе хазяїн **неабиякий**, на **трахтурах** як розбирався! [27, с. 142]; **човен** – 'крипа': **Крипа** пристала до берега, чоловіки вийшли з неї і попрямували до берега [27, с. 370]; Міг дати матері **штурхана**, сказати до баби **Параски**: "Мовчи, **бабице!**" Наче ненароком зачепити відро з водою або **баняка** з їжею [27, с. 111], **баняк** 'чавунний горщик; казан' [35, I, с. 102]; **горнятко** 'чашка': ... **Не кави, якої вони випили разом вже не одне **горнятко**, а саме чаю [27, с. 105]; кварта 'кухоль': <...> набрав у **кварту** води й виніс бабі – та все ще сиділа на землі [27, с. 119];***

4) назв осіб за професію, родинними зв'язками, зовнішніми та внутрішніми характеристиками: *слідователь – 'слідчий'. Напр.: Так во, **таке діло**, а вона й не призналася тому **слідователю**, що вже тобою **груба**, ну й той **бандюга** прямо в кабінеті, казала, неї товк, а ти ж там уже сидів [27, с. 25]; А він же, **холєрник**, сам живе... **Тай родаки** його не вельми жалують... [27, с. 10]; **Ходімо, хлопаки**, до того **гицля** [27, с. 11]; **Несподівано** приходить думка: **тому дурному Адаськові**, певно, ще самотніше, ніж їй. <...> **Нема куди піти хіба до тих своїх старих **гицелів** [27, с. 83], **гицель** 'уживається як лайливе слово' [35, II, с. 62]; **Ви-те, дєдьку**, брешете, – **визвірилася Варка**. – **Нима в Петра ніякої дівки** [27, с. 30]; **І жінка сабанюща**, та жива й тепла, і діти замурзані... [27, с. 13], де **сабанюща** означає 'сварлива'; **Нивже ж Роман до Євки ходив? Той **варіят** усе може вчварити [27, с. 89], **варіят** 'божевільна людина' [35, I, 293]; **дєдина** 'тітка',*****

пор. загальноновживане *дядина* ‘жінка дядька’ [35, II, с. 450]: *одного разу Адам не витримав і сказав, що даремно ви-те так-о, дєдино Насте, Катруся добра, ви-те би з нею мирно, ладком* [27, с. 116]; *жвандило, жванидло* ‘той, хто багато даремно говорить’: *Що ти цідиш крізь свої щерби, старе жванидло* [27, с. 253]; *контетний* ‘розважливий’: *Він [Роман] чоловік контетний, щось придумає* [27, с. 372]; *пуцьвірінок* ‘маленька дитина’ [35, VIII, с. 410]: *Ліза слухала про Вітю, Катю, Еріку (вже й у селі так називають, обурювався Степан), Олега і ще десяток тих пуцьвірінків* [27, с. 103];

5) назв алкогольних напоїв та тютюну: *блєшчина* ‘пляшка’: – *Ну, тойво, треба було блєшчину захопити, – порушив тишу Омелян* [27, с. 14]; *бакун* ‘тютюн’: *А чого ж, сідай. Бакуну приніс?* [27, с. 20];

б) назв страв та продуктів харчування: *гомачка* ‘сир, розмішаний у сметані й кислому молоці’: *Усеньке весілля простриміла в коморі, звідки виносила на столи то холодець, то гомачку, то інші страви* [27, с. 40], очевидно, лексема *холодець* тут вживається в значенні ‘кисіль’ [35, XI, с. 115]; *А клятий Тихіський, якого вони подумки вже поховали, сидів за столом і луцив горох* [27, с. 22], де *горох* – це діалектне ‘квасоля’; *бульба* ‘картопля’: *Почисть ліпше бульбу, зваримо, то й зігрієшся* [27, с. 253];

7) назв частин людського тіла: *бумбешка* ‘голова’: – *Ну... Бачу, щось у твоїй лисій бумбещці заворушилося...* [27, с. 89]; *дупа* ‘сідниці’: *Адам засовався на лавці. Йому враз стало душно. Душно і мулько. Ніби хто шпичака під дупу підклав* [27, с. 88]; *щерби* ‘зуби’: *Що ти цідиш крізь свої щерби, старе жванидло* [27, с. 253];

8) назв абстрактних понять: *придобенція* ‘якась неординарна подія, ситуація’): *Не звик він відступати, викручувався ще й з гірших придобенцій* [27, 140]; *затія* ‘задум, намір зробити що-небудь або здійснення цього задуму, наміру’ [35, III, 353]: *Роман подумав, що його затія мокрим рядом накрилася* [27, с. 35]; *авантюра* ‘пригода’ [35, I, с. 8]: *Тут усі збагнули, що Роман справді всерйоз задумав нову авантюру* [27, с. 16]; *уродини* (день

народження): *У них тоді ще не прийнято було відзначати **уродини*** [27, с. 40]; *заходеньки* ‘спосіб поводження з ким-, чим-небудь; підхід’ [35, III, с. 386]: *При тих **заходеньках** став помічати Адам, що Катруся почала марніти* [27, с. 183]; *позирк* ‘погляд’ [35, VI, с. 814]: *Він кинув востаннє **позирк** на вулицю, бо хоч-не-хоч, а таки до оселі-пустки вертатися треба* [27, с. 19]; *планида* ‘доля’ [53, VI, с. 562]: *Ждатиме всі п’ять літ, а як треба, то й більше. Така її **планида*** [27, с. 168];

9) назв певних дій: *насабанити* ‘насваритися’: *Вона просто пройдеться, а заодно й **насабанить** на того Тихіського* [27, с. 85]; *мельдуватися* ‘заявлятися’: *...І вони переходять, уночі, в лісі, під совині крики, і дихають вільним, а не панським повітрям, і вранці **мельдуються** в маленькому містечку, вже по той, не польський бік кордону* [27, с. 23]; *гуцикати* ‘колисати’: *Тую любов, як дитину малу, у своїй хаті-пустці він **гуцикає*** [27, с. 35]; *вчварити* (витворити) ‘робити таке, що виходить за межі звичайної поведінки’ [35, I, с. 509]: *Нивже ж Роман до Євки ходив? Той варіят усе може **вчварити*** [27, с. 88]; – *Яка я дурна була, Євцю... Тож він мав тебе вибрати... А тепер собі мститься, що так **учварив**...* [27, с. 53]; *жвандіти* ‘буркотіти, виправдовуватися’: – *З тебе, Адаську, такий брехун, як з мене попада, – сказала Єва. – Іди вже та не **жванди*** [27, с. 165]; *гльогати* ‘дзюбати’: *До Адамової голови пару днів як завітала думиця й дедалі більше **гльогала** у тім’я* [27, с. 255]; *зораблювати* ‘спокушати’: *... Тато мої покійні казали, що стара холера – то любов, яка ніяк померти не здатна. Того й ходить по світу, людей **зораблює*** [27, с. 386]; *монькатися* ‘повільно щось робити’ – *Що там готувати будеш... **Не монькайся**, пане господарю* [27, с. 88]; *зваріювати* ‘збожеволіти’ [35, III, 462]: *Що то таке вони дурне учварили! Геть **зваріювали*** [27, с. 139]; *хорохоритися* ‘задаватися’: *Ну, та як вони не **хорохоряться**, а тоже з них порох сиплеться* [27, с. 83–84].

Хата у романі називається дома: *Жінку взяв собі тоже сусідську, тільки з другої **доми** через хату, і на цільних десять літ молодшу* [27, с. 6], а

лексема хата вживається у значенні ‘кімната’: *І подушки вишиті з дверей до другої хати виглядають* [27, с. 32].

Діалектизми слугують засобом розкриття образів персонажів, вказуючи на їхні позитивні чи негативні властивості характерів, і при цьому можуть:

1) бути домінантним образотворчим чинником, вказують на здатність головного героя до всяких пригод: *авантура: Бо добро би Романа женили, так він звичний до всяких авантур. А то Адама* [27, с. 139];

2) бути засобом оцінки поведінки, душевного стану, напр.: мщення – ‘помста’, щістєчко – ‘щастя’, удовольствіє – ‘задоволення’, життє – ‘життя’. Напр.: *Вона повинна була помститися, але помста мала початися з мщення самій собі* [27, с. 46]; *У тому селі, де народилася її бабуся Павлина й жила двоюрідна бабуся Єва, казали по-своєму, по-поліськи – щістє. А ще ніжніше – щістєчко. <...> тому його треба оберігати. Бо ж не щастя, щастячко, а щістєчко...* [27, с. 66]; *І оте щастя (щістєчко, казала покійна мама) вивалилося і влізло до хати вслід за Павлиною* [27, с. 49]; *Будеш ти мати повне удовольствіє, побачиш того котяру, – сказав Адам* [27, с. 138]; *До кошенят ти вже негожа, зо три літа, як не приводиш. А помуркати – то всіди пожалста, буде тобі повне удовольствіє* [27, с. 138]; *...життє пройшло повз мою хату...* [27, с. 63];

3) моделювати поведінку героїв у різних життєвих ситуаціях. Коли письменник описує, як Єва після розмови з Романом вирішила навідатися до Адама Тихіського, він використовує діалектну лексику, що позначає назви святкового одягу. У такий спосіб автор незримо проводить паралель між зовнішністю головної героїні та її внутрішнім станом: *Єва вернулася до хати, вдяглася – у виткану колісь власноруч спідницю з червоним узором, святочну кофту і празникове пальто. Осміхнулася й натягла давні червоні чобітки, що стояли з яких-то літ у коморі. Ніби ждали сьогоднішнього дня* [27, с. 85].

В. Лис використовує діалектизми для відтворення специфіки мовлення персонажів, тому монологи та діалоги героїв щедро пересипані говірковими

елементами. Засобом виразності стає не окремий діалектизм у мові героя, а саме той, що сприймається як додатковий увиразнювальний засіб мовного портрета персонажа:

Як-от:

*А я, їй-Богу, їх засватаю. Бо обоє, як **теї дрючки** на своїх городах **стерчить**.*

– *То, мо', зара й пуйдемо?*

*...То діло не **шутєйне**... [27, с. 16].*

Або:

Роман матюкнувся і скільки було сили крикнув:

– *Стій, стрілятиму! Стояти, твоя **тарабарська мати!** – І вже тихіше: – Ну **вилупок!** **Охверма** Тихіська! [27, с. 140], охверма в значенні ‘нездада людина’.*

Народнорозмовний колорит створюють у романі “Стара холера” використані письменником діалектні форми дієслів. Наприклад: *Чо ж ни **дєкуєш**, вилупку?* [27, с. 26]; *бре* (бреше): *Ой **бре**, Романиську, ой бре* [27, с. 142]; *пуйдеш* (підеш): *У колхозі якраз пастух тре'. Завтра й **пуйдеш**. Я вже договорився* [27, с. 29]; *Кажи вже, чого **хоч'** ...* [27, с. 141].

Для діалектної лексики, використаної письменником у романі, характерні виразні фонетичні ознаки, притаманні західнополіській говірці, зокрема:

– використання **и** замість **е**: *Присяй-бо. Хіба я **тибе** колись обманював. – Та **ни** обманював* [27, с. 142]; *Та хіба ж ми про те **ни** казали? І **ни** раз...* [27, с. 14]; ***Нивже** ж Роман до Євки ходив?* [27, с. 88];

– уживання [е] замість [а]; *Ци й до дому меї хоч разок ни **загленув**...* [27, с. 34]; *Хоть би домину свою **зачинєв**. А то усеньке твоє добро могла покрасти* [27, с. 86]; *Адам **погленув**, як віддаляються Платон і Роман, потуцяв трохи на місці, погладив кішку* [27, с. 139]; *Може, од мене **блєшчину** тре', так **вибачєй**....* [27, с.141]; *А я, їй-Богу, їх засватаю. Бо обоє, як **теї дрючки** на своїх городах **стерчить*** [27, с. 16]; – *Сідай, Романку,*

в ногах правди нема. – *І сьду*, – сказав Роман. – Бо діло в мене ни шутєйне [27, с. 32];

– чергування діалектного звукового комплексу [y] з літературним [i]: *То, мо', зара й пуйдемо?* [27, с. 16]; *А нашому Адаськові і в приймаки мона пуйти* [27, с. 14];

– поширеним є використання приставного [г] та використання в цих словах [и] замість [і]: *гинчий*: ... невінчані чоловік і жінка, які жили разом, ніколи не стрінуться на тамтім, *гинчїм* світі... [27, с. 256]; *Для гинчого діла тре'*, для церемонії їдної [27, с. 142]; *гісторічєський*: Велике діло сьогодне в Тупталах. Можна сказати – *гісторічєське* [27, с. 139];

– чергування [о] з нулем звука: *Хтїв* було і про те нагадати, як хлопці колись штабелями перед вікнами цієї дома лягали... [27, с. 32].

Дослідниця Р. Зінчук наголошує, що “виразні говіркові особливості простежено в морфемному складі фіксованих у романі прислівників” [22, с. 70]. Зокрема, від прислівника тут утворюються діалектні найменування: *тута, тутечки, тутика*: *Кажі, чого прийшла... Бо ж ни тико того, щоб тута лад навести* [27, с. 88]; <...> *гинчого чудиська тутика, в цїй хаті, й нема* [27, с. 260]. Прислівник *тїльки* вживається у формі *тико* та *тїлько*: *Ци ж тико ще надовго духу стачить* [27, с. 35]; *Справді, вони ще й раніше заводили мову, що Адамові добре б женитися, та він тїлько махав рукою* [27, с. 14]; прислівник *тепер* має розмовні форми *тетерка, тїперка*: <... > *та все ж час од часу збиралися й теперка, постарїлі, полисілі й облїзлі* [27, с. 8]; *А тїперка давайте обїдати...* [27, с. 372]; спостерігаємо усічення прислівника *зараз*: «*Я вб'ю його зара*», – подумала Єва [27, с. 43].

Досить часто в романі трапляється присудкове слово треба в усіченому вигляді: – *Лїза відповіла, що спїшити не тре'*, вона хотїла справити весїлля навесні, *коли зацвітуть садки* <...> [27, с.125].

Замість неозначеного числівника *багато* вживається розмовна форма *багацько*: <...> *колись була статною й вродливою, мала й багацько бажаячих на нїй женитися* [27, с. 17].

Р. Зінчук зазначає, що “В. Лис передає народнорозмовну традицію, використовуючи також виразний західнополіський локалізм – форму ви-те займенника II особи множини” [22, с. 66]: *ви-те посварилися, то й розбирайтеся* [27, с. 55]; *ви-те сієте чортополох, бабо* [27, с. 118], *ви-те, той-во, не сійте гарячку* [27, с. 37].

Діалектна лексика широко використовується в романі В. Лиса “Стара холера”. Вона служить потужним засобом відтворення місцевого колориту, індивідуалізації мовлення персонажів, змалювання повсякденного життя жителів села Туптали, їх стосунків.

2.3. Фразеологічні одиниці як засоби стилізації розмовності в романі

Засобом створення ефекту розмовності в художньому творі є фразеологізми. У романі “Стара холера” наявні як загальномовні фразеологічні одиниці, так і трансформовані.

В. Лис послуговується переважно традиційними загальномовними фразеологічними одиницями. Вони використовуються як в мовленні персонажів, так і в мові автора і служать засобом характеристики персонажів, їх поведінки, внутрішніх і зовнішніх якостей. Зокрема, щоб показати, як поводити себе, коли були молодими, головні герої твору, письменник використовує фразеологізм *поставити догори дригом* ‘перевернути з ніг на голову’: *Чимало навитворювали, як казав старий Пилип Лохасько, поставили догори дригом, а потому назад перевернули, щоб ще раз крутнути на їдній нозі* [27, с. 5]. Для характеристики Романа Корогода, який вирізнявся з-поміж своєї компанії умінням говорити, В. Лис використовує декілька сталих зворотів: *Найстарший за чином, як вони казали, Роман Корогода, по-сільському Байчик, крім того, що мав гострого язика, – вмів і байки та анекдоти травити, і слівцем до лавки прибити, – уславився тим, що, довгенько попарубкувавши, женився на сільській красуні Тамарі...*

[28, с. 5]. Як бачимо поряд із традиційним виразом *мати гострого язика* ‘говорити дотепно, влучно або дошкульно’ вживається індивідуально-авторський *слівцем до лавки прибити*, що посилює характеристику персонажа за цією якістю. В іншому епізоді В. Лис, щоб показати, що Роман, хоч і говорив багато, але, коли бачив, що наговорив чимало, міг зупинитися, вводить фразеологізм *прищемити язика* як варіант до загальноновживаного *прикусити язика*: «*Ти, диви, пам’ятаєш? – ледь не прохопився Роман, та вчасно прищемив язика* [28, с. 142].

Потужного стилістичного ефекту набуває авторська видозміна традиційного фразеологізму *дати гарбуза* ‘відмовити кому-небудь у сватанні’, де замість лексеми *гарбуз* вживається діалектизм *динька* та й фразеологізм звучить по-іншому – *діло до диньки йде*: *А той дурнисько Тимко – тико на Варці женюся. Ну й люди! Як геть уторонав Роман, що діло до диньки йде, що ніякі його слова до тої дурної Тимкової головешки не лізуть, як біб об стіну відскакують, скомандував до другого свата Омеляна: – А бери-но мотузок!* [27, с. 30].

Декілька фразеологічних одиниць уживається на позначення смерті, зокрема фразема *кінці віддати*, яка виступає синонімом до діалектизму *скапаратися* ‘померти’ [35, IX, с. 251]: – *Хоч сказати, що скапарався Тихіський? – Роман мало не визвірився. – Чого б то йому без нашого дозволу ... кінці віддавати ... та чути було б, що вмер* [27, с. 10]; – *Мо', доки разом валандаємось, то стара карга й побоїться зі своєю косою підходити* [27, с. 9]; *Жінкам їхнім було на ті збориська зась, і вони те добре знали, та й Омелянова Катерина вже віддала Богові душу* [27, с. 7].

В. Лис використовує фразеологізм *топтати ряст*, коли Адам Тихіський думає, як сказати Єві, що треба повинчатися, бо гріх жити невінчаними: *І той порятунок був тико у вінчанні з Євою. Доки ще обоє топчуть ряст і сніги не замітають їхні сліди* [27, с. 256], автор розширює традиційний фразеологізм авторським *сніги не замітають наші сліди*.

Уживаються й евфемістичні найменування смерті, а саме *чисниця* і *росомаха*: *Кепкували часом з тої чисниці, і тої росомахи, що має прийти і затулити білий світ своєю чорною тінню* [27, с. 11].

В. А. Чабаненко зазначав: “прагнення до небуденного, образного, оригінального вираження думки, постійний пошук експресивності часто штовхають авторів на переробку усталених, традиційних фразеологічних виразів. Така переробка завжди є наслідком індивідуальної мовотворчості” [46, с. 62].

Щоб показати не лише соціальний статус нареченої Романа, але й її вроду (правильніше, відсутність її), письменник вдається до трансформації загальноживаного фразеологізму *ні кола, ні двора*: *Устругнув дитину, а потім вчинив по-вар'ятськи – подався-поженихався до дівки на своєму кутку, в якій, як мовиться, ні кола, ні двора, ні лиця, ні до кравця – Кульової Маруськи* [27, с. 5].

Розширючи традиційний фразеологізм *витися в'юном* ‘підлабузнюватися, підлещуватися’, письменник оновлює його значення, що допомагає відтворити особливості поведінки персонажів, їх дотепність у висловлюванні, гостроту розуму: – *Кажу вже, чого хоч' . – Ганна глянула так, що Роман порадив. – Бачу, що в'юнком в'єшся і хвостом по воді б'єш* [27, с. 141].

Почуття самотності передається за допомогою виразу *одкраяна скибка*: «*Як одкраяна скибка*», – думала Єва. Наступна думка – *скибка так і зосталася всихати* [27, с. 82].

Коли Єва побачила, як Павлина догоджає своєму малому синові, а він цим зловживає, вона робить висновок, що Павлинин син *варить з мами воду...* [36, с. 62], *варити воду* ‘знущатися з кого-небудь, показувати свої примхи, вередуючи перед ким-небудь, висуваючи надмірні вимоги або прискіпуючись до когось’. Підсилюють значення цього фразеологізму порівняння та інші фразеологізми, які автор вводить у контекст: *Побачила: Павлина пилинці не дає зі свого чада впасти, дмухає, мов на болячку,*

готова виконати будь-яку синову примху... А малий сприймав те, як належить, більше того вимагав цілковитої покори [36, с. 62].

Фразеологічні одиниці в романі “Стара холера” служать засобом характеристики персонажів за різними властивостями: *Добре, що є куди вертатися. Раз їй буде не потрібен, то й вернеться. – І вовки будуть ситі, і кози цілі* [27, с.137]; «*Ну от, ти, здається, готова повірити у казку про Попелюшку, – подумала Ліза. – Не сміши, не сміши, Лізок. У тебе ж є голова на плечах. Ціла головешка. Правда ж, мамо Павлінко?*» [27, с. 202]; *Одне слово, ця дівка була яскравою і гіршою представницею того прошарку, який в народі називали «золотою молоддю»* [27, с. 227]; душевного стану: «*Чипіли собі, як ті дерева, що з місця зрушити не можуть, еге ж*». *Двоє старих дерев у невидимому саду літ. Тільки на різних його краях* [27, с. 84]; *З неї так само опадає листя, і ніхто, крім неї, не відчуває його шелесту – ні в повітрі, на вітрі, ні під ногами;* розумових здібностей: *Проте зіграти «дурочку з переулочка», як вона було намітила собі, не вдалося* [27, с. 218]; ставлення до праці: *У колхозі якраз пастух тре! Завтра й пуйдеш. Я вже договорився. Крутитимеш коровам хвости* [27, с. 28]; стосунків між людьми: *Ця дивна покірність і прив’язаність зрештою змусила махнути рукою на нього, що так відрізнявся од решти, прийняти до своєї компанії* [27, с. 9]; *Він подумав далі, що на таку метку бабцю, як ото Красна Ружа, уздечку нелегко буде знайти* [27, с. 165]; *Ото вже посіяв Роман чортополох на мою бідну голову!* [27, с. 165], де чортополох ‘народна назва колючого бур’яну (будяків, осоту, татарнику тощо’ [35, XI, с. 365]; *Не брав тоді дурну дівку на гачка Роман* [27, с. 31]. У фразеологічних словниках фіксується фразеологізм *піймати на гачок* із значенням ‘намагатися ошукати’, проте автор використовує заміну дієслова *піймати* на *брати*, а відповідно змінюється і семантика фраземи на ‘говорити правду’; *Максимів вітчим умів «охмуряти» осіб протилежної статі, особливо Perezрілих, таких, що самі просилися до рук* [27, с. 228]; *Він знав, що*

слідування *архаїчним моральним принципам – уділ слабаків і нічого, крім поразок, не приносить* [27, с. 234].

Письменник використовує приказки, якими послуговуються головні герої в різних життєвих ситуаціях. Саме завдяки їм оповідь набуває живого народного звучання: *«Жванди собі, – подумав Адам. – На всяку стару жванду найдемо кріпку узду»* [27, с. 165]; *Невістка – чужа кістка, що так рідною й ни стала, і синочок, який тико з-під спідниці тої гаспидниці визирає* [27, с. 119]; *Не, халамидників троє, а той Адам Лесишин (бо ж Лесь прізвище) у їхній компанії хуліганській – приший кобилі хвіст* [27, с. 41].

Підсилюють стилістичний потенціал живого народного мовлення приказки, у яких використанні інші розмовні елементи, такі, як суржик, діалектизми: *Ну, тойво, без паніки, як наш старшина у війську казав: паніка – враг сознання і жолудка* [27, с. 372]. Приказки вживаються у монологіях, що індивідуалізує мовлення персонажів:

- *Ви-те, дєдьку, брешете, – визвірилася Варка. – Нима в Петра ніякої дівки.*
- *Ну нима, то й нима, на нима й свекруха німа* [27, с. 30].

Почасти автор вживає порівняння, які наближаються до сталих зворотів і є засобом характеристики фізичного стану героя після сп'яніння: *Покірно пив з ними самогонку, хоч швидко впивався і новоявленим друзякам доводилося тарагунити його попід руки, щоб скинути, як куль соломи, коло його воріт* [27, с. 9], підсилює стилістичний потенціал цієї порівняльної конструкції лексема *куль* ‘обмолочений і обтрушений від уламків сніп жита або пшениці, що використовується для покрівлі’ [35, IV, с. 392] та розмовні лексеми *друзяки* й *тарагунити*.

Фразеологічні одиниці в романі “Стара холера” виступають одним із засобів увиразнення характерів персонажів, життєвих ситуацій, стосунків між односельцями.

ВИСНОВКИ

Колорит розмовності в романі В. Лиса “Стара холера” створюється за допомогою різнорідних лексичних та фразеологічних одиниць.

Одним із найчисленніших засобів стилізації розмовності в романі є розмовна лексика. Вона вживається для характеристики персонажів за різними ознаками, зокрема за внутрішніми якостями і поведінкою (*хулігани, збитошники, пройдисвіти, забіяки, пияки, шалава, пройдоха, псисько*). Значний пласт розмовної лексики використовує В. Лис для підкреслення рис характеру головних героїв (*комизиста дівка, підлиза, задрипано-горде дівча, тюхтій, фурія*). Прізвиська головних героїв, якими їх наділяє автор, мають яскраво виражений колорит розмовності і також відображають їх риси характеру (*Луцений, Параний, Тежкий Байчик, Тихіський*).

Розмовна лексика вживається для характеристики зовнішності (*накачаний нахаба, накачаний олігарх, бабера*); розумових здібностей (*кебета, дурень*); соціального статусу (*босяцький пан, бізнесмен, пастух*); віку (*шкарбун, старигань, холерники старі, трухлявий пеньок*).

Для характеристики фізичних властивостей персонажів у романі “Стара холера” письменник продуктивно використовує прикметники, які найчастіше виступають образними епітетами і почасти є елементами портретної характеристики (*старий трухлявий Адам; теперка, постарілі, полисілі й облізлі; стара й висохла, рябе чудовисько*).

Письменник активно використовує дієслова, що мають відтінок розмовності і вживаються як в мовленні персонажів, так і в мові автора. Особливо насиченим є синонімічний ряд дієслів на позначення руху, переміщення (*валандатися, тупцятися, дріботіти, шпацірувати, бродити, дибцяти, дибати, тарагунити, телющитися, шпацірувати, поплентатися, тинятися, прителіпатися, увалитися, чалапати, кинутися прожогом, вештатися, волочитися, позлазитися прокрадатися, вивалитися, податися* та іменник *походеньки*).

Досить продуктивним є синонімічний ряд дієслів, що вживаються на позначення процесу мовлення персонажів (*побалакати, жєбоніти, набалаболити, жєвандіти, тарандіти, бурчати, покалякати, защебетати*).

Дієслова з розмовним відтінком слугують для характеристики фізичного та психологічного стану персонажів: *Як опустили сестру в могилу, ткнулося те дівчисько їй у плече, за руку схопило... Дрижало, як малейке деревце...; Вже коли шубовснүвся й виринув, почула вигук: Здуріла чи що? Єва сама себе відкраяла; Чиніли собі, як ті дерева, що з місця зрушити не можуть, еге ж); стосунків між людьми: Та в нашого Адася і сили не стачить, щоб неї розпечатати, – вискалив зуби Платон; Устругнув дитину, а потім вчинив по-вар'ятськи – подався-поженухався до дівки на своєму кутку).*

Маркером розмовності в романі виступають жаргонізми та побутовизми, ужиті в діалогах та авторських описах. Вони привертають увагу читача до подій і реалій, з якими пов'язане життя персонажів. У романі “Стара холера” зафіксована лексика, що відтворює мовлення сучасної молоді та реалії сьогодення (*бутики, секонд-хенд, чхати, врубитися, чмурик, мажорчик гевали, чувак, джип, ФАП, виручка*), а також лексика, якою послуговуються ув'язнені (*ходка, відсидка*).

У романі трапляються росіянізми, які передані графікою української мови. Так спілкуються міські мажори, які мають фірми, особистих водіїв і показують, що вони є сильними світу цього (*Слиш, Коля, тебе придется сойти. Сегодня можеш вообще бить свободен, а завтра, как всегда, на фирме. Доберьошся на метро ілі на таксі. Я компенсірую*).

Суржикові елементи в мовленні селян трапляються рідко, вони поєднуються з говірковою лексикою (*У колхозі якраз настух тре'. Завтра й пуйдеш*).

Мова роману відзначається наявністю різноманітної діалектної лексики. Вона представлена такими лексико-семантичними групами: назви

одягу чи прикрас (*куфайка, пацьорки, маринарка, станик*); назви фауни і флори (*боцюн, к'яти, без, петрусь* ‘сонечко, бедрик’); назви побутових речей (*городник, баняк, горнятко, кварта*); назви осіб за професію, родинними зв'язками, зовнішніми та внутрішніми характеристиками (*слідователь, холерник, родаки, хлопаки, гибель, дєдько, варіят, дєдина, жвандило, пуцьвірінок*); назви алкогольних напоїв та тютюну (*блєшчина, бакун*); назви страв та продуктів харчування (*гомачка, холодець* ‘кисіль’, *горох* ‘квасоля’, *бульба*); назви частин людського тіла (*бумбешка, дуна, щерби*); назви абстрактних понять (*придобенція, затія, авантюра, заходеньки, позирк, планида*); назви різноманітних дій (*насабанити* ‘насваритися’, *мельдуватися* ‘заявлятися’, *гуцикати* ‘колисати’, *вчварити* ‘витворити’, *жвандіти* ‘буркотіти’, *гльогати* ‘дзьобати’, *зваріювати* ‘збожеволіти’) та інші.

Діалектизми слугують засобом індивідуалізації мовлення персонажів, за допомогою них письменник акцентує увагу читача на вдачі, властивостях характеру, душевному стані героїв твору.

Продуктивним засобом стилізації розмовності в романі “Стара холера” виступають фразеологічні одиниці. Вони використовуються як в мовленні персонажів, так і в мові автора і служать засобом характеристики персонажів, їх поведінки, внутрішніх і зовнішніх якостей (*ні кола, ні двора, ні лиця, ні до кравця; в'юнком в'єшся і хвостом по воді б'єш; мати гострого язика; слівцем до лавки прибити, крутити коровам хвости, діло до диньки йде* ‘відмовляти женихові’).

Письменник використовує приказки, якими послуговуються головні герої в різних життєвих ситуаціях. Саме завдяки їм оповідь набуває живого народного звучання («*Жванди собі, – подумав Адам. – На всяку стару жванду найдемо кріпку узду*»; *Невістка – чужа кістка; Ну нима, то й нима, на нима й свекруха німа; Ну, тойво, без паніки, як наш старшина у війську казав: паніка – враг сознання і жолудка*).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранник Д. Х. Народнорозмовний складник лексичної та фразеологічної систем національної мови. *Мовознавство*. 2008. № 4–5. С. 18–31.
2. Бесага Р. В. Нестандартизовані елементи в українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1997. 24 с.
3. Бибик С. П. Естетичні модифікації народнорозмовності в ідіостилі Григора Тютюнника : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1994. 25 с.
4. Бибик С. П. Явища українсько-російської мовної взаємодії в історії української прози. *Наукові записки Тернопільського ун-ту. Мовознавство*. 2004. Вип. 1 (11). С. 14–18.
5. Бибик С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення : монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. 589 с.
6. Бибик С. П. Лексичні засоби соціально-психологічної стилізації у мові прози Григора Тютюнника. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна*. 2014. Вип. 47. С. 6–8.
7. Бойко Л. П. Стилістичні можливості суфіксів суб'єктивної оцінки в поезії Д. Павличка. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Вип. XXIII. Ч. 3. С. 382–387.
8. Ващенко В. С. Українська лексикологія. Семантико-стилістична типологія слів. Дніпропетровськ : ДДУ, 1979. 127 с.
9. Грицютенко І. Є. Естетична функція художнього слова (в українській прозі 30-60 рр. XIX ст.) : монографія. Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1972. 178 с.
10. Громик Ю., Яворський А. Поліські діалекти в сучасній художній літературі : монографія / Волинський національний університет імені Лесі Українки, Західнополіський ономастико-діалектологічний центр. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 304 с.
11. Драган Ю. М. Стилістичні функції фразеологічних одиниць в історичній прозі А. Кашенка. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. 2017. Вип. 9. С. 49–57.

12. Дудик П. С. Стилїстика української мови : навчальний посїбник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
13. Єрмоленко С. Я., Гримич М. Г. Народнорозмовна традиція в літературно-художньому мовленні. *Питання мовної культури*. 1967. Вип. 2. С. 14–32.
14. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилїстична семантика. Київ : Наукова думка, 1982. 210 с.
15. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилїстика та культура мови). Київ : Довїра, 1999. 431 с.
16. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова : короткий тлумачний словник лїнгвістичних термїнів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либїдь, 2001. 224 с.
17. Єрмоленко С. Я. Розмовна лексика. Українська мова : енциклопедія / редкол.: Русанївський В. М. (спївголова), Тараненко О. О. (спївголова), Зяблюк М. П. та їн. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во “Українська енциклопедія” їм. М. П. Бажана, 2004. С. 560–561.
18. Жовтобрюх М. А. Дослїдження українського усного літературного мовлення / М. А. Жовтобрюх, М. М. Пилинський. Взаємодїя усних і писемних стилїв мови / відп. ред. М. М. Пилинський. Київ : Наукова думка, 1982. С. 5–27.
19. Завальнюк І. Я. Синтаксичні засоби стилїзації розмовності в мовотворчостї Михайла Стельмаха. *Науковї записки Вінницького державного педагогїчного університету їменї Михайла Коцюбинського. Фїлологія (мовознавство)*. 2017. Вип. 24. С. 146–154.
20. Залеський А. М. Дїалектна основа фонологїчної системи сучасної української літературної мови. *Українська літературна мова в її взаємодїї з територїальними дїалектами* / відп. ред. М. А. Жовтобрюх. Київ : Наукова думка, 1977. С. 50–95.
21. Зеленько А. С. Про деякі функції дїалектизмїв у мовї художньої літератури. *Культура слова : республїканський мїжвїдомчий збїрник*. Київ : Наук. думка, 1983. Вип. 22. С. 39–41.

22. Зінчук Р. Волинсько-поліська говірка в романі Володимира Лиса “Стара холера”: морфологічний рівень. *Лінгвостилістичні студії*. 2020. Вип. 12. С. 62–72.
23. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ : Вища школа, 1978. 376 с.
24. Козловська Л. С. Мовотворчість М. Стельмаха в контексті української народнопісенності : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Київ, 1994. 20 с.
25. Коробчинська Л. Розмовна і просторічна лексика української мови та її ремаркування в словниках. *Лексикографічний бюлетень*. 1963. Вип. IX. С. 41–54.
26. Коробчинська Л. А. Лексика розмовної мови. *Питання мовної культури*. 1968. Вип. 2. С. 3–14.
27. Лис В. Стара холера : роман. URL: https://findbook.in.ua/books/stara-kholiera_386879#google_vignette
28. Локайчук С. Склад і функції розмовної лексики в романі Н. Гуменюк «Вересові меди». *Лінгвостилістичні студії* : науковий журнал. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2020. Вип. 12. С. 107–116.
29. Матвіяс І. Г. Українська літературна мова і територіальні діалекти в їх взаємодії на різних історичних етапах. *Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами*. Київ : Наук. думка, 1977. С. 5–31.
30. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилiстика української мови / за ред. Л. І. Мацько : підручник. Київ : Вища школа, 2006. 462 с.
31. Мінасян В. І. Розмовна лексика і експресія : (на матеріалі мови роману П. Загребельного «Левине серце»). *Культура слова* : республіканський міжвідомчий збірник. Київ : Наук. думка, 1985. Вип. 28. С. 17–20.
32. Нестерчук О. «Моя любов в імені твоїм» (зменшено-пестливі варіанти особових імен героїв В. Лиса «Стара холера»). *Українська філологія в контексті розвитку європейської наукової думки* : матеріали всеукраїнської

- наукової конференції з міжнародною участю присвячені 85-річчю від дня народження професора Дмитра Бучка (10-11 листопада 2022 року). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 54–57.
33. Німчук В. В., Русанівський В. М., Чепіга І. П. Жанри і стилі в історії української літературної мови. Київ : Наукова думка, 1989. 283 с.
34. Ожигова О. В. Стилізація усно-розмовної мови в текстах сучасної української драматургії : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 23 с.
35. Словник української мови : у 11 т. / ред. І. К. Білодід. Київ : Наукова думка, 1970 – 1980. Т. 1. 781 с. ; Т. 2. 550 с. ; Т. 3. 744 с. ; Т. 4. 840 с. ; Т. 5. 840 с. ; Т. 6. 828 с. ; Т. 7. 722 с. ; Т. 8. 925 с. ; Т. 9. 918 с. ; Т. 10. 659 с. ; Т. 11. 700 с.
36. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 439 с.
37. Таган Д. І. Засоби стилізації розмовності в романах Н. Гуменюк “Квіти на снігу” та “Вересові меди”. *Кваліфікаційна робота магістра*. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 81 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/handle/12345/5608?locale-attribute=uk>
38. Тараненко О. О. Колоквізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.). *Мовознавство*. 2002. № 4–5. С. 33–39.
38. Ткаченко Т. В. Засоби стилізації розмовності в прозі Михайла Стельмаха : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2006. 21 с.
39. Ткаченко Т. В. Елементи просторіччя в мові прози Михайла Стельмаха. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)* : зб. наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 1. Книга 1. С. 96–101.
40. Труб В. Про функціонування оцінок у значеннях лексичних одиниць (на матеріалі розмовно-просторічного лексикону української мови). *Українська мова*. 2004. № 2. С. 56–77.

41. Усне побутове літературне мовлення / відп. ред. М. Жовтобрюх. Київ : Наукова думка, 1970. 203 с.
42. Федурко М. Ю. Усно-розмовна лексика в художній мові А. Чайковського (на матеріалі повісті “Олюнька”). *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Запоріжжя : ЗНУ, 2012. № 1. С. 458–462.
43. Цуркан М. Стилізація розмовності в оповідній структурі прозового твору: теоретико-методологічний аспект. *Science and Education a New Dimension. Philology*, II(5), Issue: 28. Budapest, 2014. P. 107–111.
44. Цуркан М. В. Засоби стилізації розмовності у прозі письменників Буковини початку ХХІ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2015. 20 с.
45. Чабаненко В. А. Говіркове мовлення як джерело експресивних засобів української літературної мови. *Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами*. Київ : Наукова думка, 1977. С. 189–200.
46. Чабаненко В. А. Стилістичне увиразнення фразеологізмів. *Українська мова і література в школі*. 1981. № 9. С. 60–62.
47. Черевченко О. Діалектне слово як функціонально-стилістична одиниця (на прикладі українського поетичного мовлення поч. ХХ ст. *Мовознавчий вісник* : збірник наукових праць. Вип. 11–12. 2011. С. 227–231.
48. Яворський А. Актуалізація поліських говорів у сучасному художньому тексті : автореф. дис ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2015. 20 с.
49. Mesimova L. Colloquial words and expressions. Slang. Styles in written communication. Business communication. *International Academy Journal Web of Scholar*. Vol.4, 2018. №3(21). P. 3–5.
50. Suska D. Z problemów stylizacji językowej w opowiadaniach Marka Hłaski, Częstochowa : Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, 2012. 287 s.
51. Tannen D. Conversational style. *Psycholinguistic models of production* / edited by Hans W. Dechert & Manfred Raupach. Norwood, NJ : Ablex. 1987. P. 251–267.